

درس تاریخ معماری منظر

۴- منظر پردازی در جهان اسلام

باغ سازی ایران - اسلام (باغ ایران بخش دوم)

دکتر لادن اعتضادی

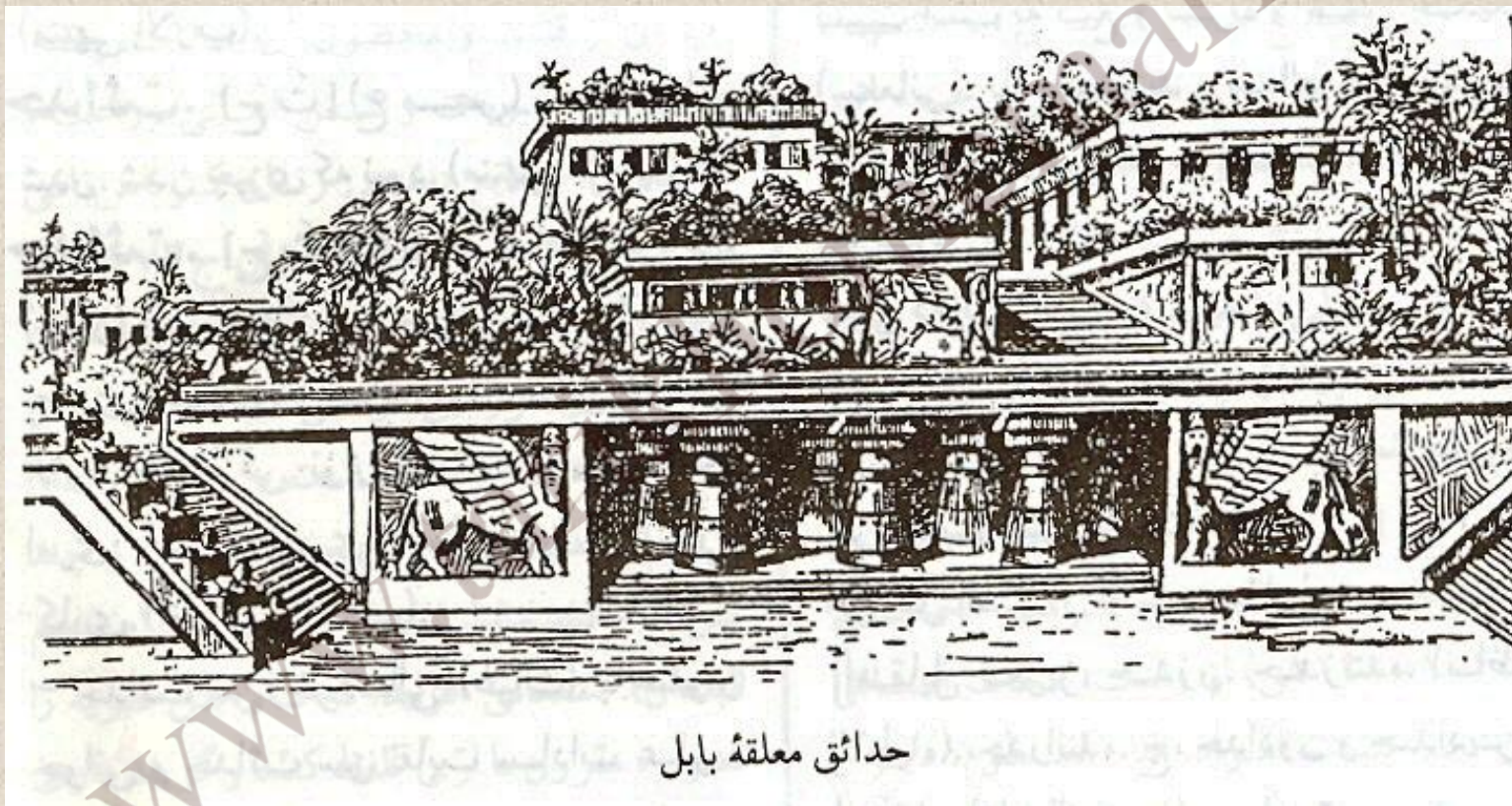
دانشگاه شهید بهشتی

دانشکده معماری و شهرسازی

گروه معماری منظر

بهار ۱۴۰۰

پرسش از تأثیر باغ‌سازی آشوریان بر ایران یا بالعکس

رود دره‌های زاگرس نخستین زیستگاه‌های ایرانیان و پایگاه مادها

در این بستر همواره امکان باغداری فراهم بوده، اما آیا مادها «باغ‌سازی» داشته‌اند؟

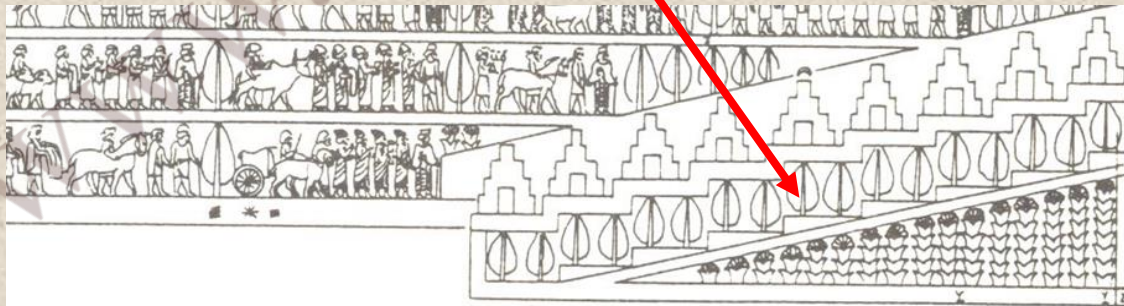
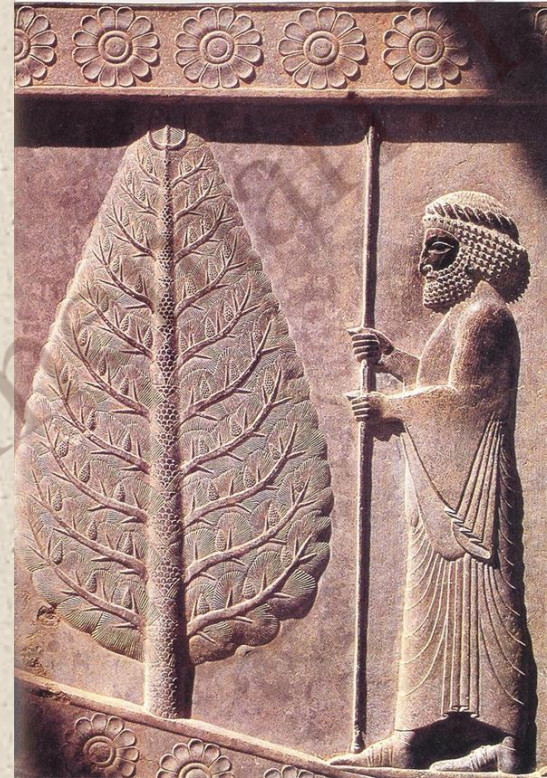
رود دره‌های زاگرس نخستین زیستگاه‌های ایرانیان و پایگاه مادها

در این بستر همواره امکان باغداری فراهم بوده، اما آیا مادها «باغ‌سازی» داشته‌اند؟

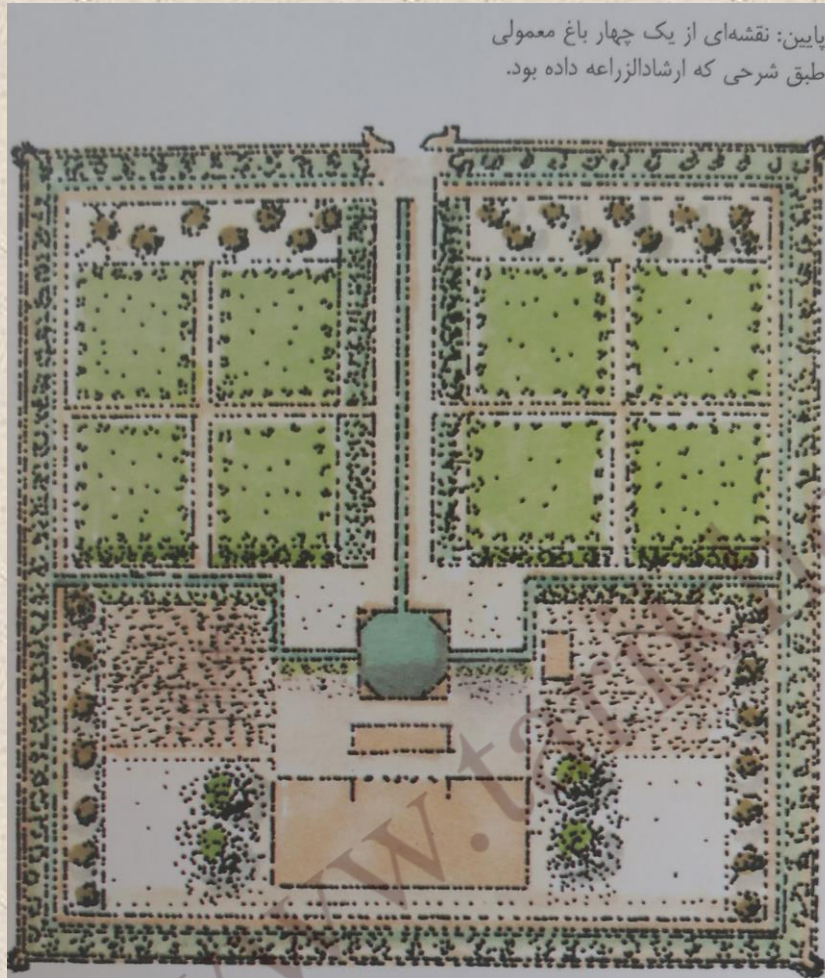

نمایشه انتزاعی از خیابان یک باغ

با درختان سرو و گل‌های لوتوس که جنبه آیینی داشته‌اند در پلکان تخت جمشید.

چپسته باغ ایرانی

بازآفرینی طرح یک باغ ایرانی نشان دهنده کلیت هندسی و عناصر اصلی باغ‌سازی است.

این نقشه از روی توصیفات ارشادالزراعه ترسیم شده و باغ می‌تواند مربع یا مستطیل باشد.

طرح بیانگر اصول بنیادین و ساختار باغ ایرانی و عناصر آن است. در این طرح فقط گرت‌های میوه نظام چهاربخشی دارند.

چارباغ (چهارباغ)
لزمًا به معنی باغ چهاربخشی نیست، و به معنای باغ سلطنتی یا باغی کامل و باشکوه است.

صورت کلیه باغ ایرانی و عناصر مهم آن

آب، پوشش گیاهی، ابنیه

یک باغ سلطنتی ایرانی

- حضور شکوهمند عمارت اما با شیفیت از مرکز باغ.
- آب در محور مرکزی شاخصه ساختار باغ ایرانی.
- درختکاری ردیفی در دو سوی محور عبور. (دروضع امروزی تغییر کرده است.)
- عمارت به مثابه نظرگاه از چهار جهت مشرف به باغ است، اما بنا رویه و بک نظرگاه اصلی یا ایوان ستون دار دارد.
- فرم کشیده بنا در راستای محور باغ اما راستای نظرگاه بر آن عمود است.
- گویا در اصل محوری عمود بر محور طولی و عمارت وجود داشته است.
- اکنون عمده درختان باغ زینتی و کرت های میوه هم مشخص نیستند.
- گلکاری در این تصویر به چشم نمی خورد

صورت کله پک باغ ايرانے و عناصر مهم آن باغ يا پارک؟

یک باغ حکومتی ایرانی در شیراز

درپیش زمینه درختچه‌های زینتی و گلکاری دریک نظام جدید.

- چرا تصویر از باغ ایرانی است؟
چرا پارک نیست؟
- نقش عمارت در فضا چیست؟ چرا
در مرکز هندسی باغ نیست؟
- باغ یک محور دارد یا دو
محور؟
- چهار باغ همین است؟
- جای عمارت نسبت به محورها
چگونه است؟
- باغ چهاربخشی همین است؟
- پوشش گیاهی چه نظامی دارد؟
- هندسه باغ چگونه و صورت
محور آب در آن با اسلاید قبلی
چه تفاوتی دارد؟

صورت کلیه باغ ایرانیه

یک باغ اربابی در بیرجند

پوشش گیاهی و الگوک طرح

محور طولی با درختان سرو
مشخص و محور عرضی تا حدی
نمایان است.

مرکز هندسی باغ محوطه‌ای
گشاده با درختکاری پیرامونی
است. کرت‌های میوه
مشخص‌اند.

مجموعه ابنیه باغ در انتها قرار
دارند.

باغ یک مورد از مجموعه باغ‌های
همجوار بوده است.

صورت کلیه یک باغ ایرانی و عناصر مهم آن

باغ حکومتی جهان نما در شیراز

باغ نیمه جان

باغی مربع شکل و چهار بخشی
باکوشکی در مرکز هندسی باغ
معماری کوشک هشت و نیم هشت
است و به کل محیط پیرامونی
اشراف دارد

گویی نظرگاهی «جهان نما» است.
دو محور عمود برهم به علت وجود
درختکاری حاشیه‌ها مشخص‌اند.
این باغ یک الگوی شاخص از باغ
چهاربخشی و مرکز‌گرای ایرانی
است.

در وضعیتی که عکس نشان می‌دهد،
کرت‌های میوه زراعت شده‌اند. اما باغ
امروزه تبدیل به پارک شده است.

باغ ایرانی لزوماً مستطیل شکل و چهاربخش نیست.

«باغ گلستان» مجموعه سلطنتی اصفهان

باغ با هندسه هشت گوش و
کوشکی مطبق در میانه
دارد.

عمارت «اوجی مرتبه»
(داخل کادر سرخ)

در کنار باغ نمونه‌ای دیگر از
کوشک‌های مطبق است که
نوعی نظرگاه در گوشه‌ای از
باغ ایرانی بوده‌اند.

این باغ و بناهایش مصداقی از
طرح‌های متنوع و نادر باغ
ایرانی است.

عناصر اصلی باغ ایرانی

شکل، فرم و هندسه

www.tarikhomemari.ir

صورت گله باغ ایران به تبع مسیر جریان آب

باغ شاهزاده در ماهان کرمان

باغ همچون واحه‌ای با انبوه درختان مثمر، مستطیل شکل و محصور با دیوارهای گلی است. درختان بلند غیر مثمر در جوار حصار و نیز ردیف درختان بلند و غیر مثمر در دو سوی محور باغ که مسیر اصلی آب از بالا به پایین جریان دارد.

محور اصلی یا خیابان باغ با عمارت سردر آغاز و به عمارت اصلی در انتهای باغ ختم می‌شود. خیابان در بیرون باغ به محوطه جلوخان و مسیر مستقیم ورود به باغ می‌پیوندد.

در بسیاری از باغ‌ها مسیر ورود به باغ، مستقیم و درختکاری شده در امتداد محور باغ در پایان خودنمایی می‌کند.

نقش قوی محور حرکت آب

در هندسه و طراحی منظر باغ ایرانی

انبوه درختان سایه گستر در دو سوی محور اصلی باغ با عرض زیاد نهر آب، عمارت باغ در انتهای مسیر و استخری با فواره در ابتدای ورود به باغ.

باغ شاهزاده در ماهان کرمان

اواخر قاجار (عرض زیاد خیابان باغ در تناسب با عرض نهر پر آب باغ است. برخی معتقدند الگوی معابر عریض باروک در آن تأثیر داشته است.)

عناصر اصلی باغ ایرانی

حصار و سردر و چشم انداز سبز پشت آن همه در درون یک چهارگوشه غالباً کشیده و طویل

اصطلاح: « در باغ سبز »

عناصر اصلی باغ ایرانی

نظرگاه در باغ سازه ایرانی

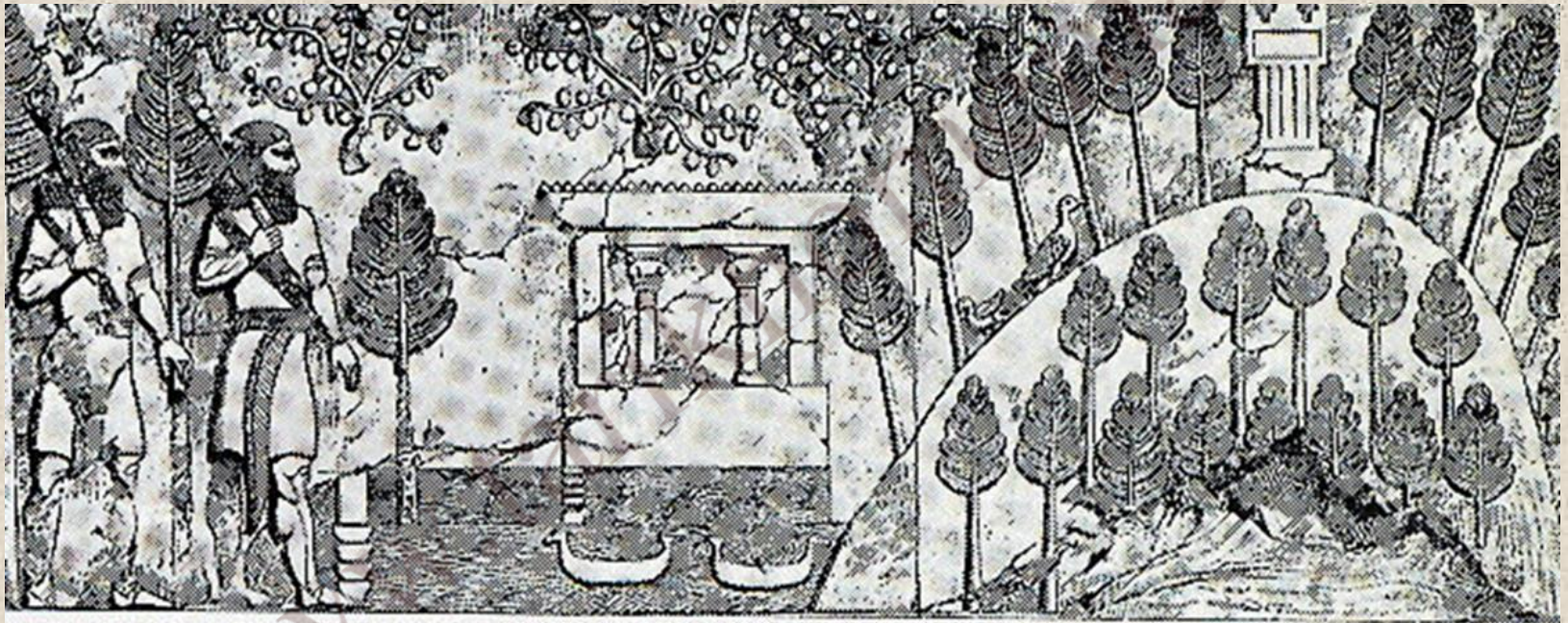
www.tarikhomemari.ir

پیشینهء تاریخچه ایوان یا نظرگاه

یک نظرگاه ستوندار مشرف بر چشم انداز طبیعی

انواع مختلف نظرگاه در باغ ایرانی: کوشک، کوشک‌های مطبق یا برجی، عمارت، خیمه و خرگاه، عمارت سردر، آلاچیق، چمن باغ در دوران‌های مختلف ظاهر می‌شوند.

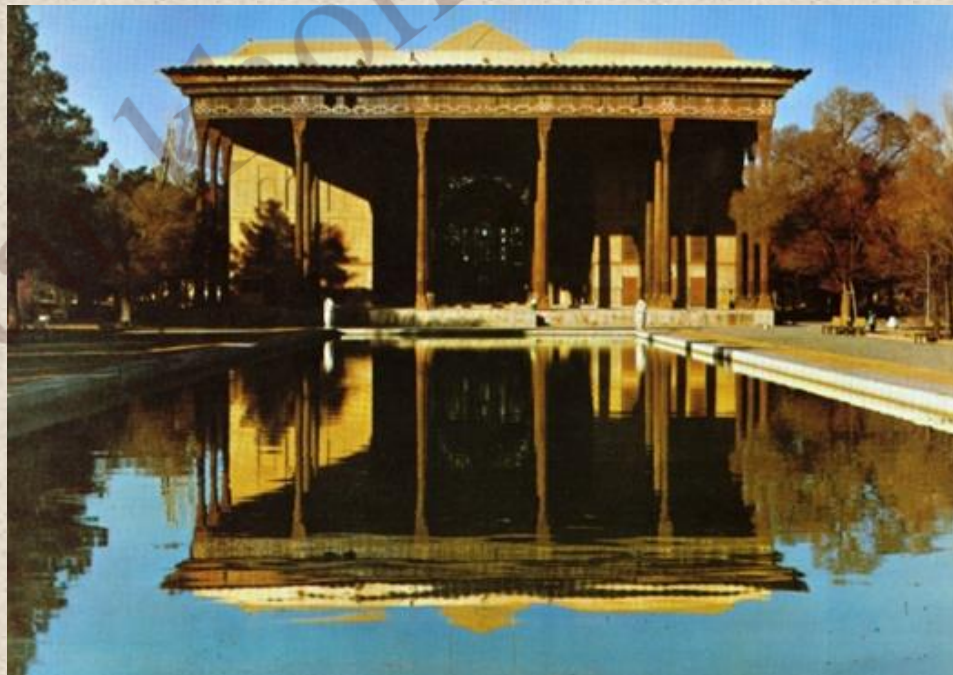
بالا نقش آشوری از یک باغ شکارگاهی که در آن بنایی مشرف به برکه یا رودخانه دیده می‌شود: یک ایوان ستوندار که طبق تصویر نظرگاهی مشرف بر منظر طبیعی است. (این الگوی شکلی و کارکردی در معماری ایران هخامنشی (تخت جمشید) تکرار می‌شود.)

ستاوند یا ایوان ستون‌دار

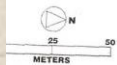
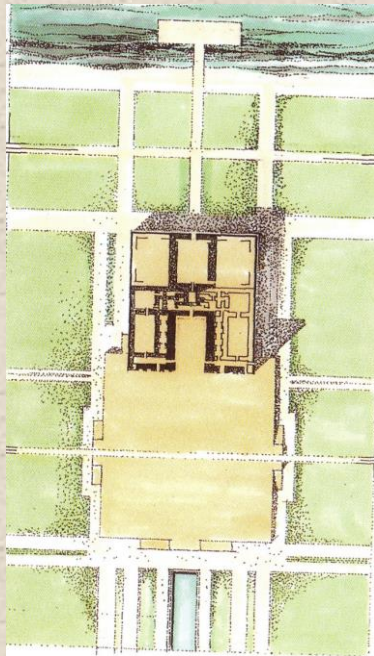
نظر گاه به شکل ایوان
ستون‌دار در تخت
جمشید و در کاخ چهل
ستون با حدود ۱۳۰۰
سال فاصله زمانی.

ایوان
یک ایده معماری برای
خلق فضای مناسب
نظر گاهی
در باغ‌سازی و حیاط
خانه‌های مسکونی در
شکل ستون‌دار و یا
طاقی تا پایان دوره
قاجار رواج داشته‌است.

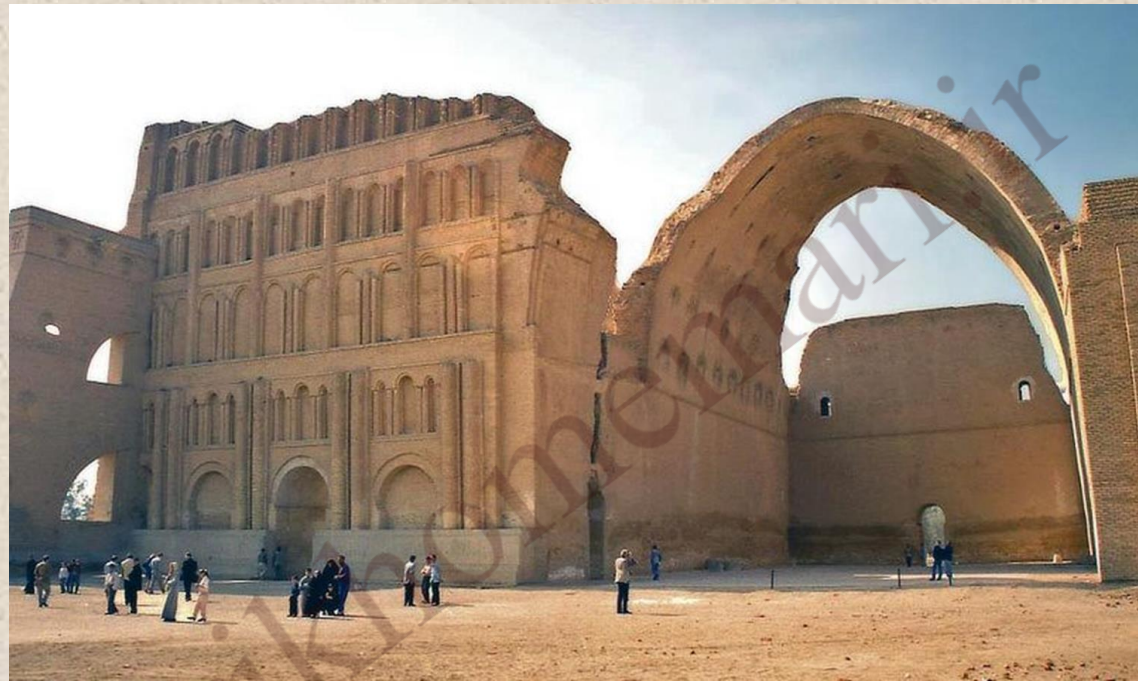
ایوان یا نظرگاه در کاخ - باغ‌های ایران

باغ ایرانی

نقشه و بازآفرینی محل کاخ تاق کسری در کنار رود دجله در شهر تیسفون، طبق گفته آرتور کریستنسن - باستان‌شناس شهیر: «باغ‌ها و بوستان‌ها در اطراف این کاخ ساخته شده بود و نشانه‌های دیواری که امروزه «بوستان کسری» نامیده می‌شود، متعلق به دیواری است که زمانی دیوار محافظ پارک گوزن بود»

کاخ تیسفون و باغ‌هایش
طبق
نظریه آرتور کریستنسن

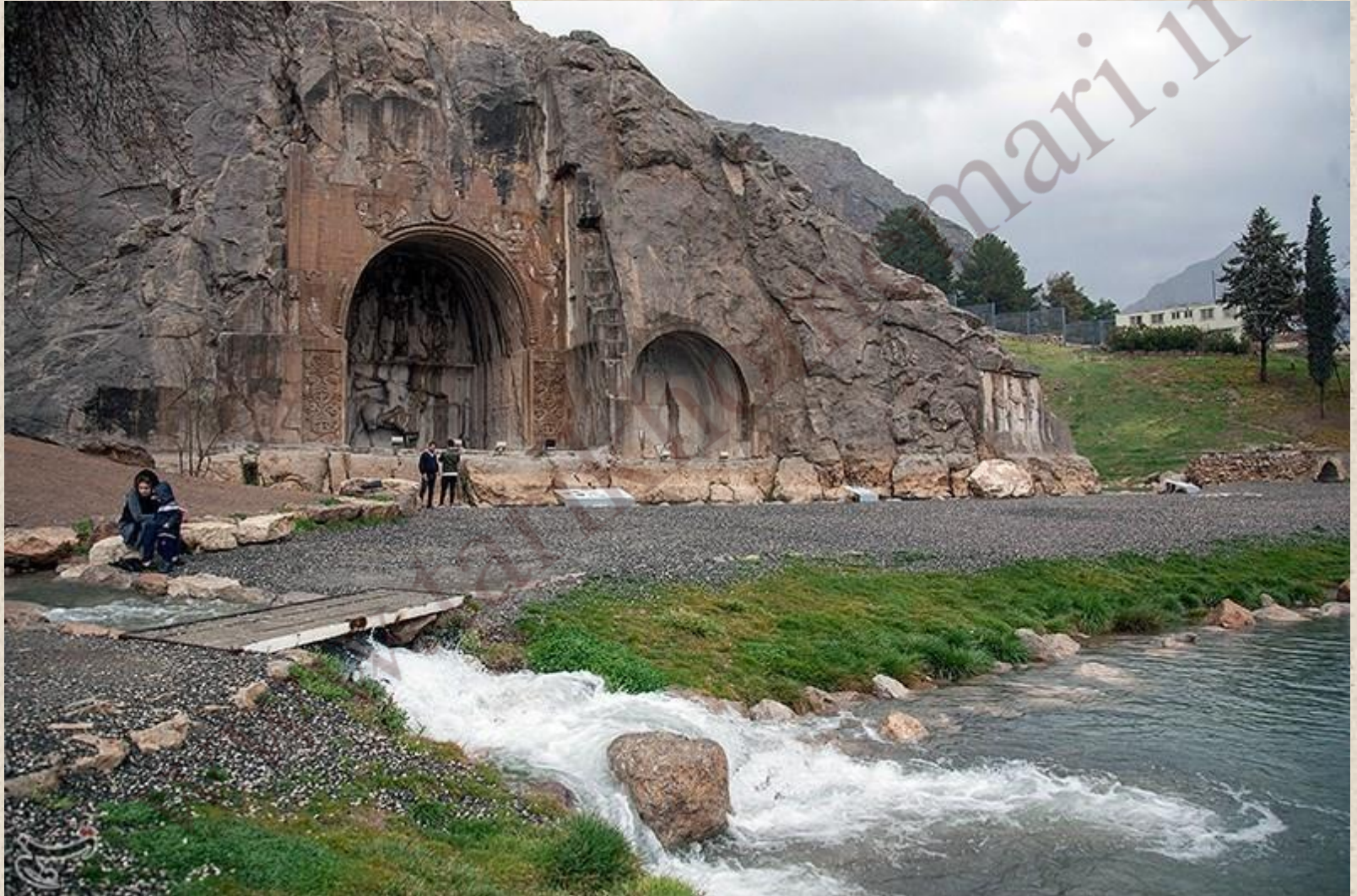

ایوان با کارکردهای مختلف از جمله فضاسازی برای ارتباط انسان با طبیعت در ایران باستان

«ایوان» عنصری معمارانه است که در معماری بناهای مختلف و در باغ‌سازی ایرانی در طول تاریخ حضوری شاخص دارد و برقرارکننده ارتباط انسان با چشم‌انداز و منظر طبیعی یا مصنوع است.

(در ادبیات فارسی از ایوان و باغ در کنارهم یاد می‌شود.)

نظرگاه مشرف بر منظر طبیعی صورت ایوان دارد (طاق بستان)

نظرگاهِ طاقِ شکل، این ایوان رو به منظری بوده‌است.

ایوان کاخ - معبد فیروز آباد فارس بر بلندی و مشرف بر چشمهٔ آب

ایوان در نقش فضای اصلی یک معماری رو به منظره، در این بنا و بناهای مشابه دورهٔ ساسانی. «کاخ - معبد»، «کاخ - باغ» های ایران ساسانی با ایوان های رفیع خودنمایی می کنند.

حضور معمارانهٔ ایوان در بنا، نشانی از اهمیت نظرگاه در معماری ایرانی است.

و اهمیت نظرگاه در معماری ایرانی نشان از اهمیت منظر و چشم انداز در فرهنگ ایرانی دارد زیرا منظر طبیعی و باغ یا منظر مصنوعی، همان محیط آرمانی ایرانیان است.

بر که بوجود آمده از چشمهٔ باستانی در پای این تپه که کاخ روی آن است، قرار دارد.

فیروز آباد فارس

«**کاخ - معبد**»؟ مشرف به برکهء آب

کاخ در بلندی و مسلط به دشتی خوش منظر
(آیا این کاخ، باغی مقابل نظر گاه بسیار پر نمودش داشته است؟)

کوشک که بنایه صرفاً نظرگاهه است (باغ فین)

در کوشک

معماری کلاً در خدمت کارکرد نظاره است.

باغ فین

نظرگاه یا ایوان ستون‌دار در عمارت باغ

عمارت باغ گلستان، تهران، قاجاری

این عمارت‌ها در باغ‌ها از نظر کارکردی با کوشک تفاوت دارند، اما در هر حال عنصر شاخص معماری در عمارات باغ‌ها ایوان‌ها یا نظرگاه‌هایشان است.

چشم‌انداز باغ از داخل نظرگاه

چپ:
منظر دل‌انگیز خیابان باغ از داخل شترگلی
فتح‌علیشاهی باغ فین کاشان.

راست:
منظر خیابان باغ به سوی شترگلی باغ فین.

منظر باغ و خیابان آن از داخل شترگلی باغ فین.
ترکیب منظر آب، گیاه و معماری از داخل ایوان تا انتهای
دید، در راستای خیابان خودنمایی می‌کند.

نمای ایوان شترگلی باغ فین کاشان

چشم‌انداز باغ و خیابان آن از داخل نظرگاه

عمارت سر در باغ، «نظر گاهی» دو سویه است.

«ابنیه باغ»
عناصری در
باغ‌سازی ایرانی
هستند که نقش
نظر گاهی در
معماری آن‌ها
اهمیت دارد.

این بناها صورت و
کارکردهای مختلف
دارند و از نوع :

کوشک، عمارت،
عمارت سردر، و
بیوتات هستند.

عمارت سردر، روی
درگاه ورودی و
ابتدای خیابان
مشرف به: باغ و
پیرامون باغ است.

نظرگاه عمارت سردر در راستاس خیابان «باغ شاهزاده» در ماهان .
محور اصلی یا خیابان باغ که درگاه ورودی را به مقصد اصلی که کوشک یا عمارت باغ است
وصل می‌کند در قاب این نظرگاه سردر دیده می‌شود. در باغ ایرانی اگر کوشک محل نشستن
و نظاره است، محور باغ (خیابان) مسیر عبور و تماشا است.

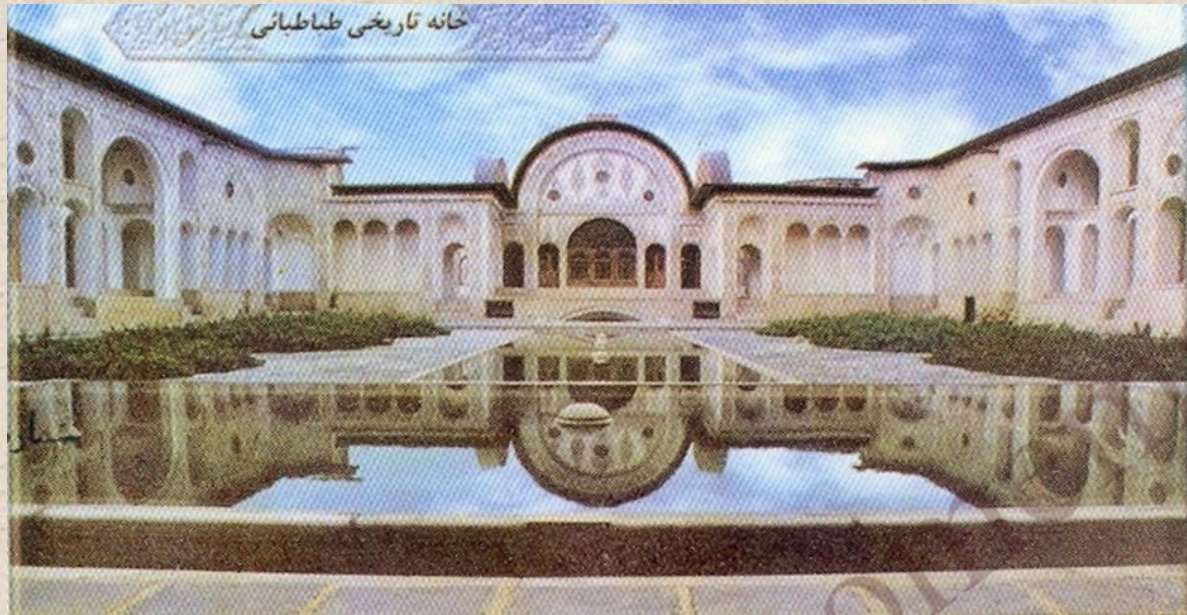
چشم‌انداز وسیعتر باغ از ارتفاع عمارت سردر

منظر باغ در قاب نظرگاه

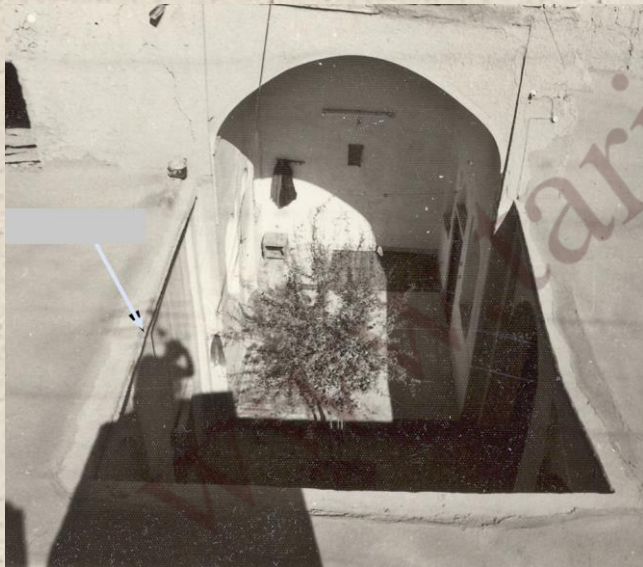
«عمارت سردر»، اقامتگاه مهمانان غریبه و نظرگاهی دو سویه به باغ و به دشت پیرامون بوده.

«نظرگاه» از باغ تا حیاط و از حیاط اعیانے تا حیاطے محقر، فضاک مهمے در معمارک ایرانے است.

ایوان
یک کانسپت فضایی
در معماری ایران
و قابل اجرا در
مقیاس‌های مختلف، با
تنوع در شکل و فرم
است.

نمونه ساده و نیم روستایی قابل مقایسه با نمونه
شکوهمند بالا در کاشان است.

ایوان
گشوده به
منظر آب و گیاه
در باغ، در یک
حیاط اعیانی و حتی
در یک حیاط
کوچک در شهری
کوچک با نقش
نظرگاه

" همه مصادیق این صفحه
مفهوم فضایی واحدی دارند "

تنوع صورت معماری نظرگاه در باغ ایرانی (از نوع روستایی و ساده تا شهری و مزین)

بالا: عمارت سردر باغی اربابی در روستا، ساده و بی تکلف.
پایین: ایوان خانه - باغ نارنجستان قوام، مجلل و مزین

ایوان (عمارت) باغی در خراسان جنوبی، مستقر
بر بلندی و مشرف بر باغ، ساده و روستای

تنوع نظرگاه در باغ و خانه - باغ در دوران متأخر (از ساده روستایی تا تشریفاتی)

ایوان باغ صالح آباد
بنا در باغی در جنوب خراسان واقع
است، یک نمونه روستایی گونه از
کوشکی در یک باغ اربابی کل این
بنای کوشک مانند،
به «ایوان» معروف است.

(اوایل پهلوی)

نارنجستان قوام
یک خانه - باغ اعیانی
در شیراز

«اواخر قاجار»

باغ نشاط نیشابور: سردر ورودی ساختمان با پلکان‌هایی به
سبک اروپایی، جای یک نظرگاه کوچک را برای عمارت دارد.

عمارت باغ نظر گاهے شاخص ندادرد (احمدشاهی - پهلوی) نظر گاه در این باغ آلاچیق آن است (اسلاید بعدی)

عمارت میانی باغ
در میان تک
درختان به جای
مانده.
سایه بان بالای
ورودی فروریخته
است.

سایه بان بالای ورودی عمارت در حد
یک نظر گاه کوچک کار می کرده است.

آلاچیق نظر گاه اصلی باغ که همچون گوشک‌های مطبق و برجی بر چشم انداز کل باغ و بیرون باغ مشرف است.

باغ نشاط نیشابور

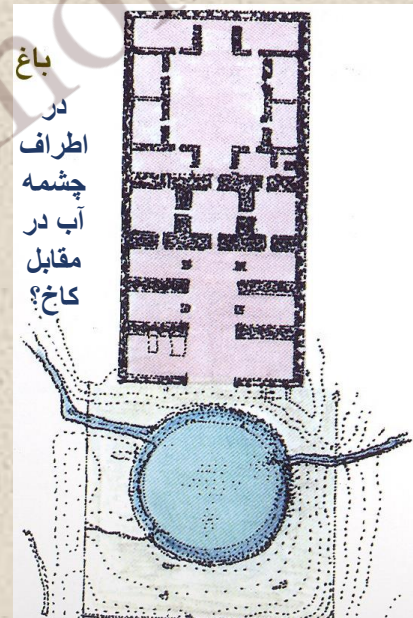
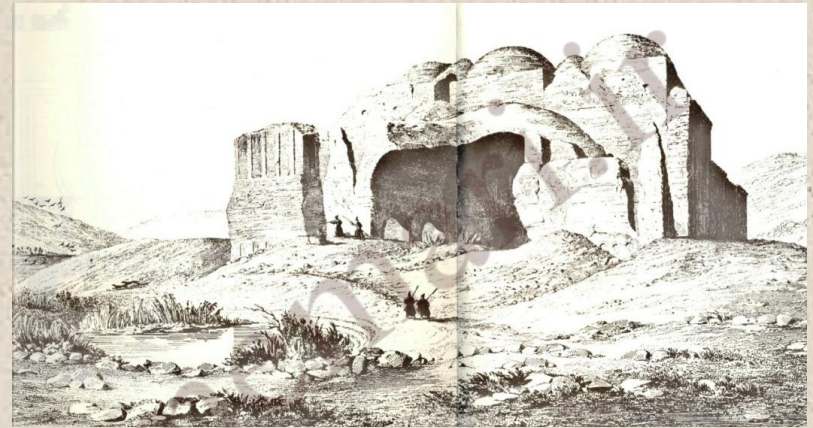

تأمین و هدایت آب برای باغ سازگ

www.tarikhiememari.ir

قرارگرفتن کاخ - باغ‌های باستانی در نزدیکی منبع آب دائمی

ایوان و کاخ فیروزآباد

مشرف به یک چشمه آب
تاریخی
(مقدس؟)
احتمال دارد باغی در
پایین دست این بنا و
آبگیر موجود بوده است.

اسناد تصویری مدیریت آب و باغ‌سازی دوران اسلام

چنان که در
درس جلسه
پیش دیدیم در
ایران از دوران
ساسانیان
تأسیسات
آبرسانی و
مدیریت آب
به جای مانده
است و می‌دانیم
که میراث
مدیریت آب از
فرهنگ ایرانی
به فقه اسلامی
وارد می‌شود.

هدایت و مدیریت آب و ساخت تأسیسات آبی در خدمت باغ‌سازی

هنر و فنی که از
ایران به دربار
تاتارها (مغولان هند)
می‌رود.

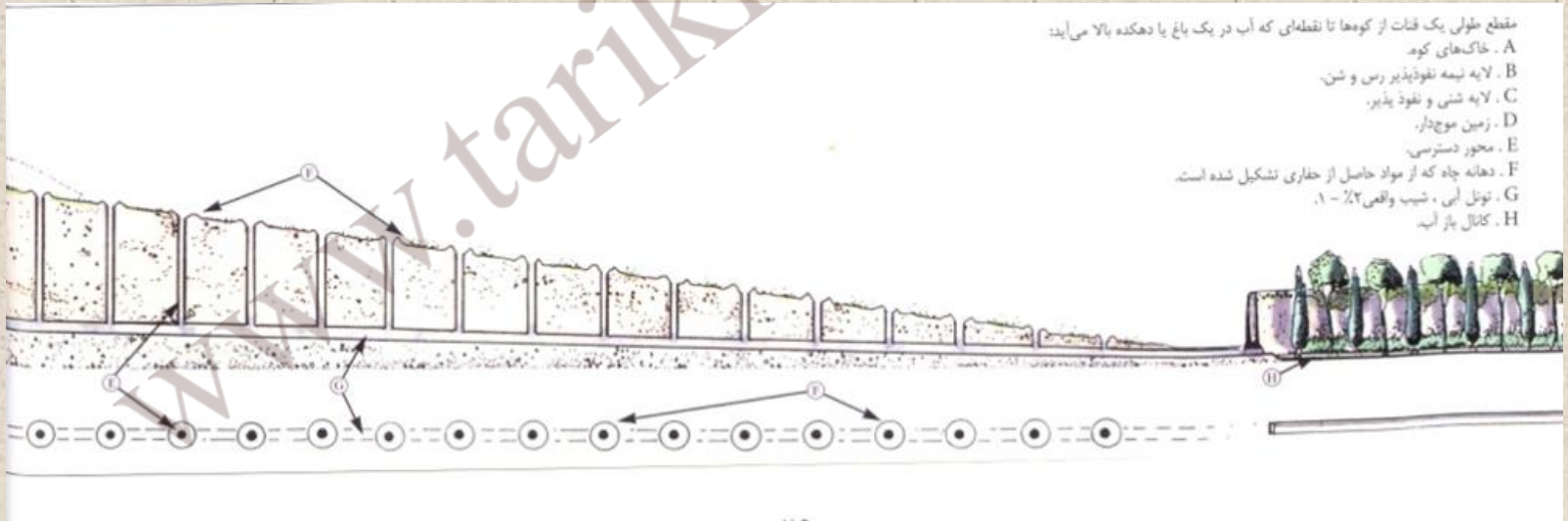
مینیاتور مربوط به
هدایت آب رودخانه و
ساختن مخزن و حوض
آبی برای باغ‌سازی در
دوره تیموریان در هند
است.

قنات سرچشمهء حیات و آبادانی در ایران

رابطهء قنات با شهر، آبادک و باغ و باغ سازک

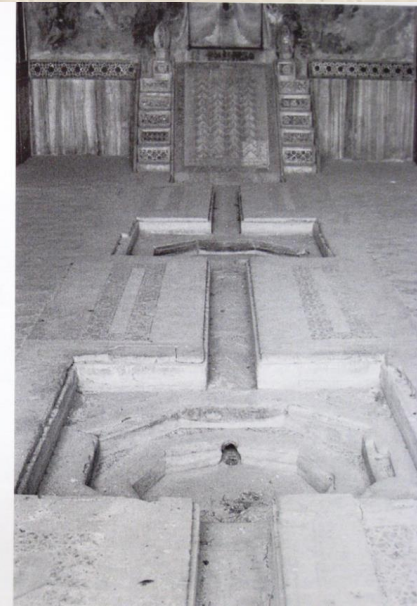
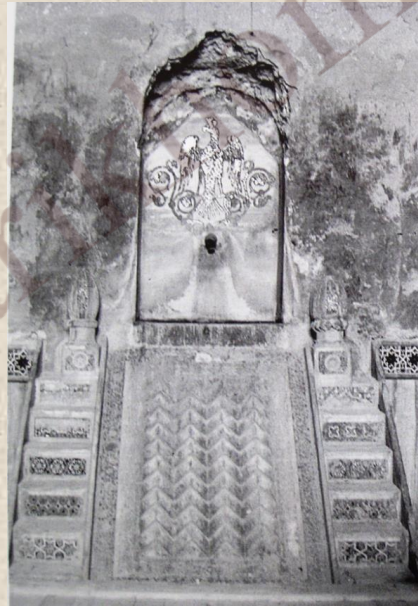
در ایران استخراج آب از زیر زمین و مدیریت آب قنات برای کشاورزی، باغداری و باغسازی و مصارف شهر و روستا یک دانش کهن بوده است.

بازی با آب در باغ ایرانی و عناصر آن

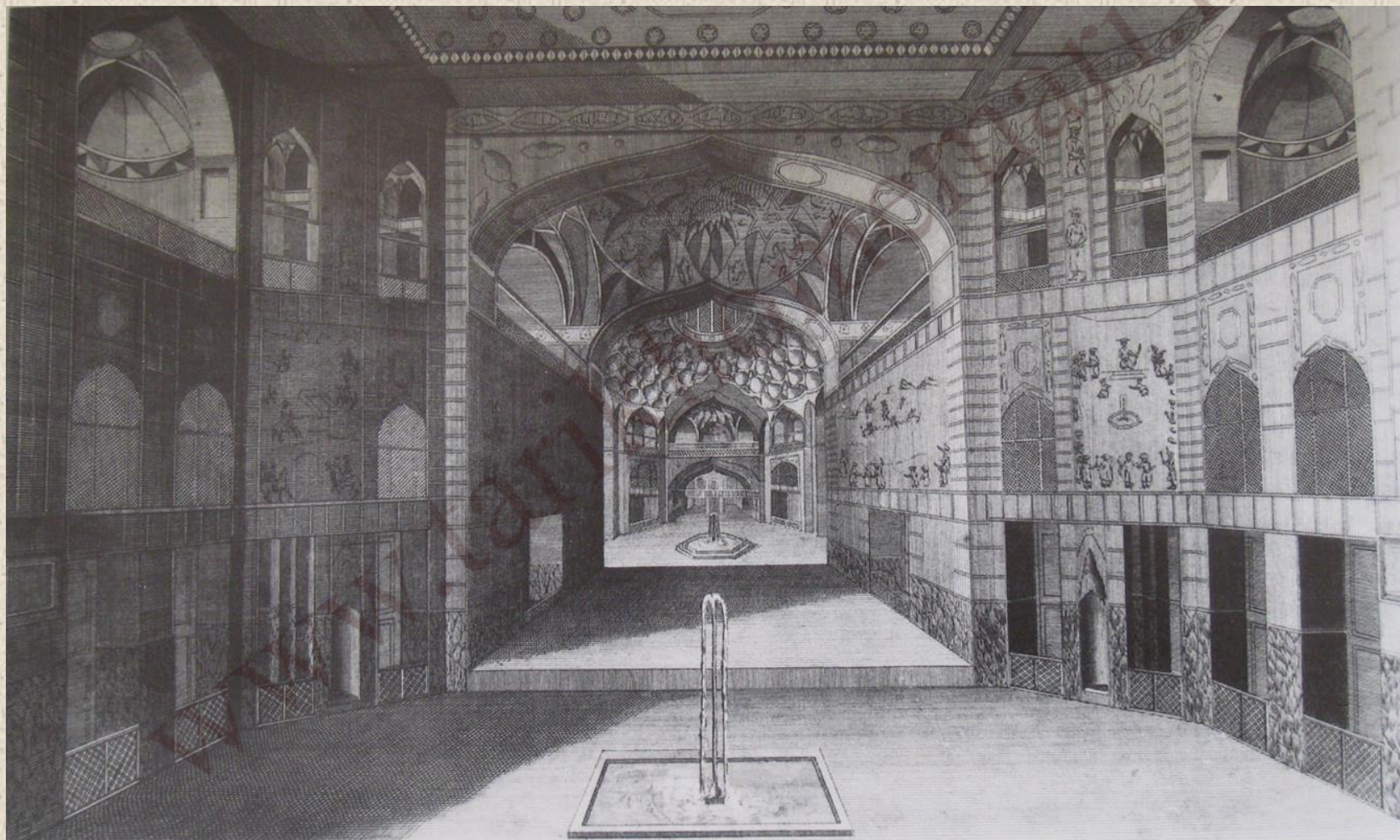
منظر پردازی ترکیبی از هنر، دانش و فن
طراحی عناصر بازی با آب در باغ ایرانی بوده است

عناصر بسیار پرداخت شده در فضای باز باغ و در فضای نیم باز
کوشک‌ها در باغ ایرانی طراحی می‌شدند. (کوشک هشت بهشت)

نمایش آب در فضای درون کوشک‌ها و نظرگاه‌ها

کوشک هشت بهشت اصفهان

عناصر اصلی باغ ایرانی

خیابان عنصر ساختارک طراحی

باغ ایرانی

محل نمایش آب و گیاه در باغ

www.tashkormemari.ir

خیابان باغ: محل منظر آب و درختان و گیاهان زینتی

عنصر ساختارک باغ ایرانی مسیر اصلی آب در باغ است.

این مسیر «خیابان» نام دارد که به یمن حضور آب شکل گرفته و محل کاشت درختان غیر مثمر زینتی و سایه گستر است.

شاید آن معبر سبز و سایه دار کنار جویبارهای کوهستانی، نخستین تصویر ذهنی ایرانیان از یک تفرجگاه آرمانی بوده باشد که بعدها در باغ سازی ایرانی بازنمایی می شود.

در طرح باغ ایرانی، خیابان که بر اثر حضور محور جریان آب شکل می گیرد، عنصر ساختاری و اصلی است.

- این عنصر کارکردی مهم در آبیاری باغ، که تبدیل به عنصر ساختاری طرح می شود، عامل تکرار الگویی با زیرساخت ثابت برای باغ سازی ایرانی در اقلیم های گوناگون است.
- در باغ سازی ایرانی، بازی های هوس انگیز با عناصر طبیعی و آب آنچنان که در غرب از رنسانس به بعد رایج می شود جایی ندارد. چون باغ ایرانی همزمان باغی مثمر و مرتبط با معیشت ایرانی است و رفتاری که با آبیاری باغ نسبت دارد در طراحی آن نقش جدی دارد.

پدیده «خیابان» نخستین بار با طراحی محور «چارباغ» اصفهان صفوی تبدیل به یک فضای عمومی شهری می شود. با همان ماهیت تفرجی و حس حرکت در باغی بزرگ.

در دوره صفوی در شهرهای دیگر خیابان هایی احداث شد که به کیفیت ممتاز چارباغ اصفهان نرسیدند.

- خیابان امروزی در شهرهای ایران به مفهوم (street) اروپایی نزدیک است.
- نخستین خیابان ها که در دوره رضاشاه احداث شدند، هنوز برخوردار از خاطره جمعی ایرانیان از فضای «خیابان» بودند، در نتیجه غالباً در دو سوی خیابان جوی آب و ردیف درختان سایه گستر وجود داشت.
- اما امروز خیابان فقط یک معبر شهری و بیشتر در خدمت عبور اتومبیل است.

محور اصلی باغ، صحنهء نمایش آب (خیابان باغ) تعریف شده با درختان و آب، مسیر گشت و تماشا به مقصد عمارت در انتهای محور

«باغ دولت آباد یزد»

گویا صورت اصلی این باغ خیابانی با جوی‌های آب در دو سو و یک میان کرت گل و سبزه داشته است.

خیابان چشم انداز اصلی باغ ایرانی از نظر گاه باغ است.

خیابان محل نمایش آب و گیاه در صورت های جذاب است و معبری تماشایی و سایه دار برای عبور و «تماشا»ی عناصر متنوع و زیبای طراحی باغ ایرانی است.

نظرگاه های باغ ها رو به این چشم انداز دارند، بازی با آب در این محور، بنیاد طراحی باغ ایرانی است. جدول گذاری و گلکاری در پای درختان خیابان رایج بوده است. (واژه «خیابان» در باغ معادل واژه «چمن باغ» است)

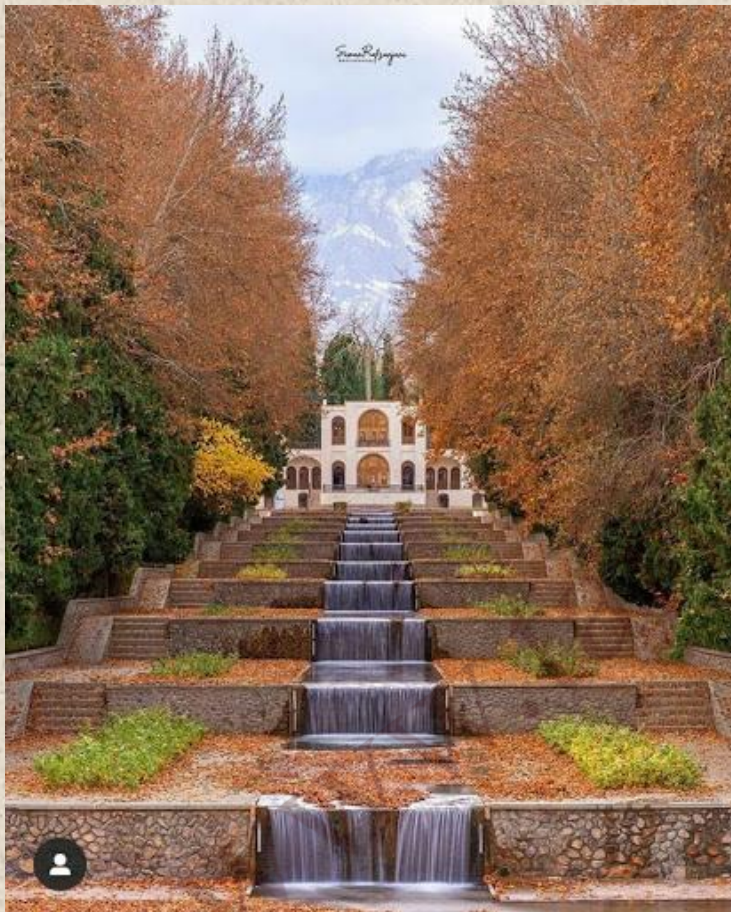

انواع نمایش آب در باغ ایرانی:

- آب آینه گون در حوض و استخر
- فواره های کوتاه یا بلند و افشان
- جریان آب در محور اصلی
- آبشده و آبشار
- حوض جوش و غل زدن آب در آبناهای کوچک یا بزرگ
- طراحی حوض در حوض
- طرح های هندسی جذاب برای حوض ها
- استخرهای بزرگ قابل قایفرانی و ساخت جزیره و کوشک در استخر.

نمایش آب، در خیابان باغ ایرانی

آبشارها در طول خیابان پلکانی باغ و فواره بلند نقطه انتهایی نزدیک ورودی.

باغ ایرانی منظر چهارفصل دارد و زیبایی‌های طبیعت را در طول سال عرضه می‌کند.

«باغ شاهزاده» در ماهان کرمان

خیابان و منظر آب در باغ ایران

عنصر چشمگیر در این خیابان نهر عریض و پر آبی است که از آبشارهای زیبا و پیاپی سرازیر می شود و در معبر عریض در دو سوی آن پلکان هایی برای عبور پیاده طراحی شده است.

چشم انداز به سوی عمارت در راستای خیابان پلکانی باغ شازده

نظام منظرین آب و گیاه در خیابان باغ شکل می گرفته است

«خیابان» باغ شاهزاده ماهان کرمان

پیش از مرمت باغ، درختان خیابان سالم مانده بودند، نشانی از انتخاب درختان برگ سوزنی کم آب خواه که حیات خیابان را در زمستان و نیز در زمان متروک و بی آب شدن باغ تضمین می کنند.

منظر زمستانی خیابان

با سروهای برف گرفته،
انتخاب درختان خزان ناپذیر
برای خیابان باغ ایرانی.

خیابان باغی تخریب شده بر اثر بی آبی

ردیف از درختان کاج هنوز بر جا هستند. کاج و سرو به علت کم آبی خواهی در مسیر

خیابان باغهای متروک برجای میمانند..

چشم انداز به سوی عمارت بالای باغ از محل ورودی.

نظرگاه عمارت در طبقه دوم تخریب شده است و باز شو طاقی شکل طبقه همکف دالانی است از باغ به بیرون و

درواقع ورودی شمالی باغ زیر این عمارت بوده است. باز شو ورودی شمالی در عکس مشهود است.

باغ نشاط نیشابور

نقش خیابان در نظام گیاه در باغ ایرانی

خیابان باغ محل ترفندهای طراحی با درخت، آب و گل و ریاحین است و سپس کت‌های درختان میوه و جالیزهای صیفی و سبزیکاری در نظام گیاهی باغ مطرح‌اند.

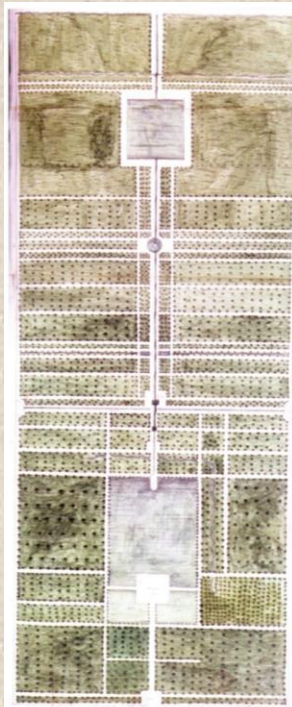

گرت میوه و صیفی در باغ ایران

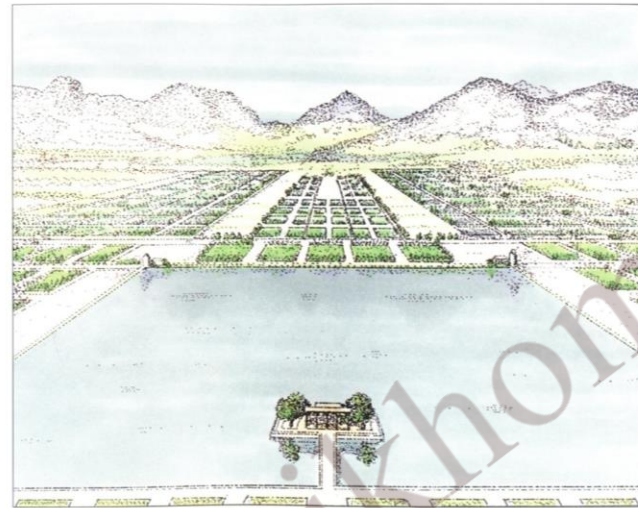
آبیاری غرقابی در باغ ایرانی

خیابان عنصر ساختاری هندسه و طراحی باغ ایران

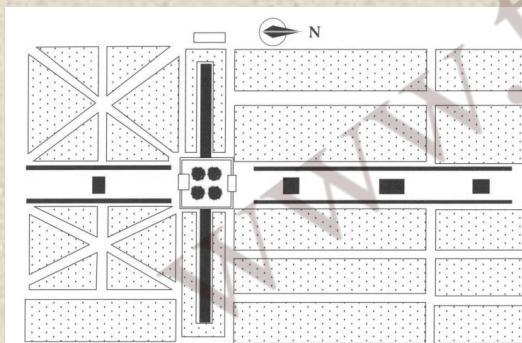
Left: Rendering from a scaled and captioned plan of the Farahabad garden in Isfahan, originally drawn by an architect or landscaper of the Safavid court.

Below: A rendering of the Farahabad garden.

در این عکس هوایی از باغی تخریب شده، تنها عنصر به جای مانده که عامل تشخیص باغ است خیابان آن است

خیابان و نقش آن در طراحی باغ: بالا باغ فرح آیاد اصفهان و پایین باغ بلبل (هشت بهشت) اصفهان.

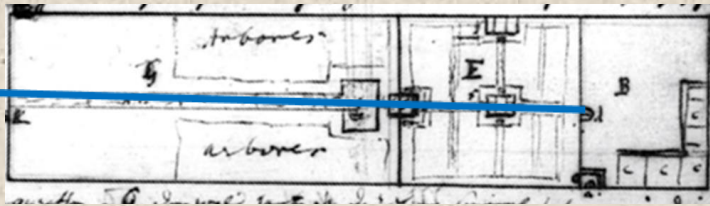
209. Planimetria del Bāgh-i Hasht Behesht di Isfahān.

باغ ارم شیراز و خیابان آن

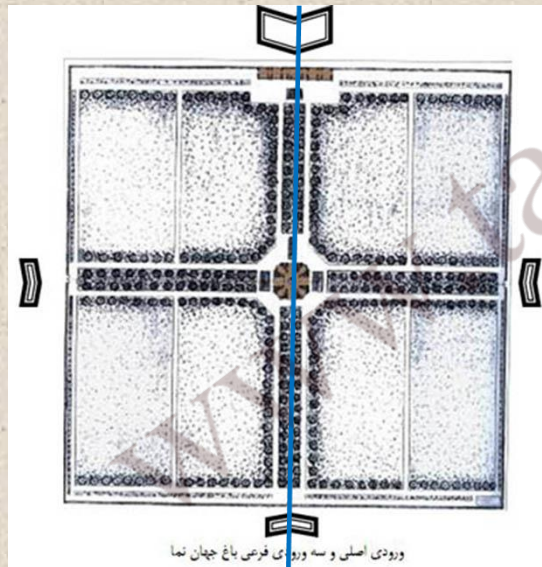

نقش خیابان در ساختار دهه به طرح باغ ایرانی

خیابان چهار باغ این نقش را در اصفهان صفوی در طرح توسعه شهر و در قالب شهری متشکل از باغ‌ها بازی می‌کند.

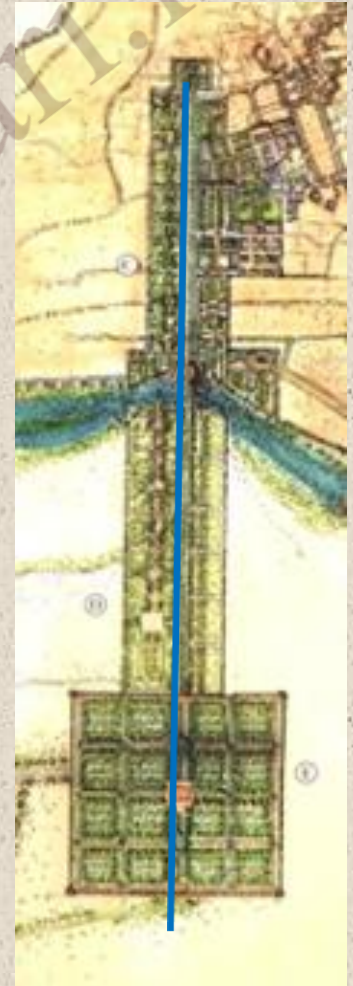
بالا باغ دلگشا و پایین باغ جهان‌نما، شیراز
نقش خیابان در هندسه بنیادین ثابت و طراحی
فرمال متفاوت دو باغ.

ورودی اصلی و سه ورودی فرعی باغ جهان‌نما

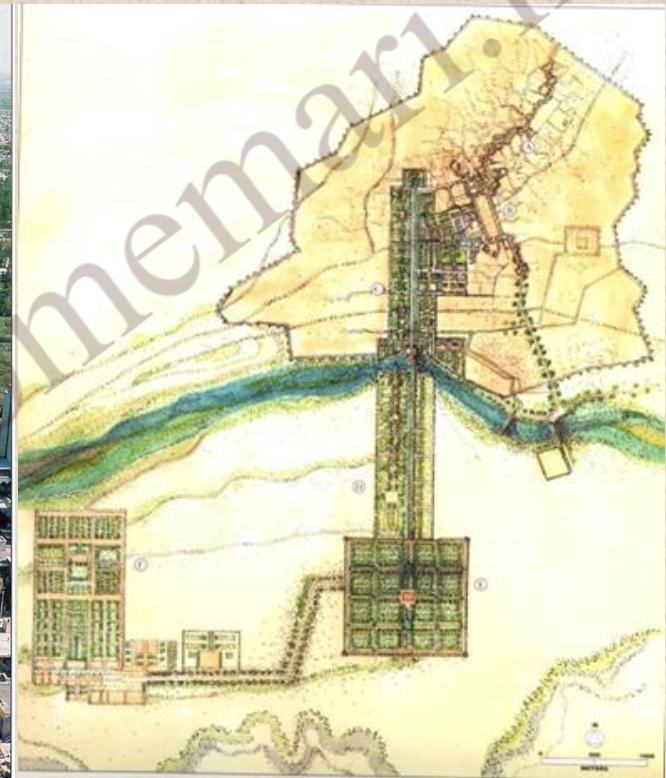

دو نقشه
از خیابان
چهار باغ
اصفهان و
باغ‌های
پیرامونیش
« اصفهان
شهری به
سان باغ »

خیابان چهارباغ اصفهان

خیابان عنصری که از باغ ایرانی وارد شهر شد و در شهر نیز مسیر عبور و تفرج و تماشا بود.

نقش ویژه خیابان چارباغ اصفهان در توسعه و تحول شهر سلجوقی به شهر صفوی. کالبد، نام و کارکرد خیابان تفرجی، از زمان صفویه وارد فضای شهری ایران می‌شود.

خیابان چهارباغ (چارباغ) اصفهان امروزه

خیابان در باغ ایرانی محل خلاقیت‌های طراحانه

خیابان محل ملاقات آب و خاک و گیاه و نسیم و نور و سایه
محوری نه صرفاً عبوری که «تماشایی» است!

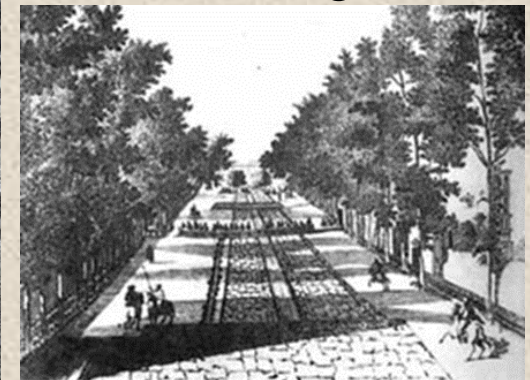
چارباغ اصفهان

عکس بالا، وضع مخروطی خیابان
چهار باغ در دوره قاجار.

تصاویر دیگر ترسیمات شاردن از
مدرسه مادرشاه، قهوه‌خانه‌ای نزدیک
مدرسه، سنگ فرش و محور آب
در «چهارباغ» اصفهان است.

ساخت بالاخیابان مشهد به دستور شاه عباس

معبّر شهری در دو سوی نهر آب شهر با درختکاری و ساخت مغازه و مسافرخانه‌ها در نزدیک حرم. اما در دو سوی طول اصلی خیابان باغ‌های قدیمی و غالباً غیرطراحی شده وجود داشته‌اند. شاید «چارباغ شاهرخی» مشهد هم در جوار این خیابان که از زمان گوهرشاد مسیر عبور آب بوده قرار داشته‌است.

«بالاخیابان»

مشهد در

یک معبر

سبز شهری

و نیمه

تفرجگاهی

بوده‌است.

در عکس

جدارها از دوره

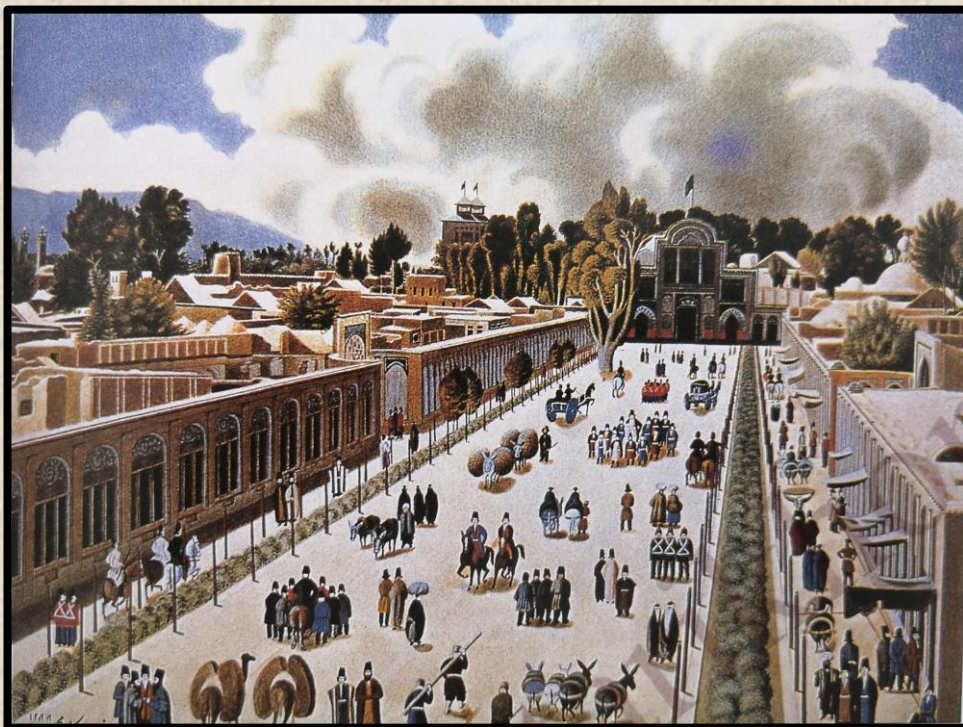
پهلوی، اما محور

آب و درختان

بازمانده خیابان

صفوی است.

تغییر سیما و کارکرد خیابان‌های شهری در ایران دوره قاجار و تحولات فرنگی مآبانه

خیابان «باب همایون» مقابل «سردر الماسیه» کاخ گلستان تهران ناصری (قرن ۱۹) الگویی برگرفته از Street های فرنگ در حالی که «بولوار» های پاریس به علت درختکاری و عرض زیاد با الگوی ایرانی چهارباغ قرابت بیشتری داشتند اما این خیابان در حاشیه‌ها درختچه داشته‌است

توجه: برخلاف عقیده برخی، بولوارهای پاریس یا ورسای دنباله الگوی چهارباغ ایرانی نیستند و ریشه در فرهنگ باغ‌سازی رنسانسی دارند.

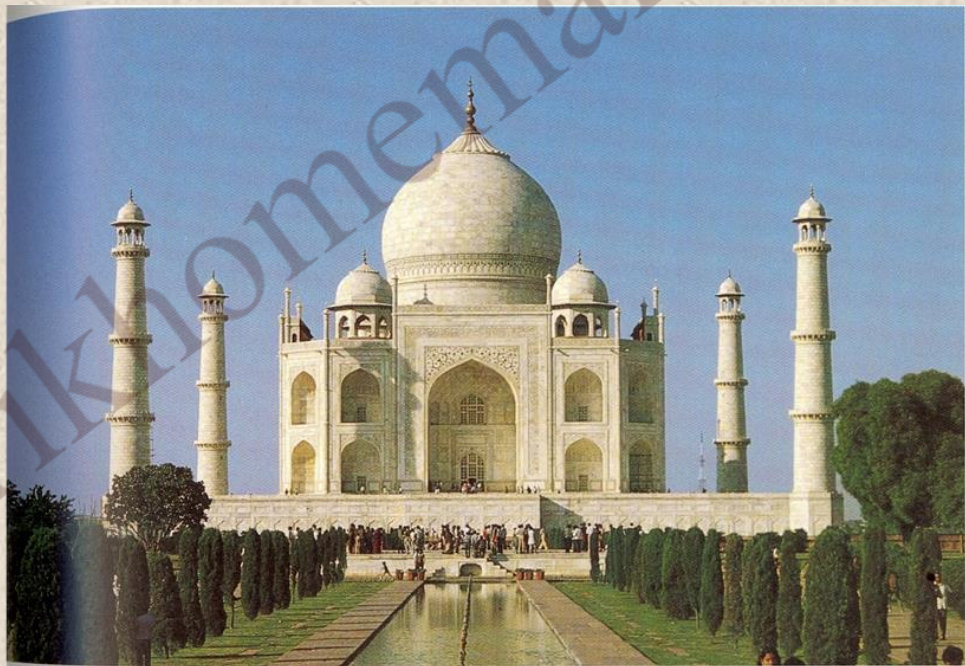
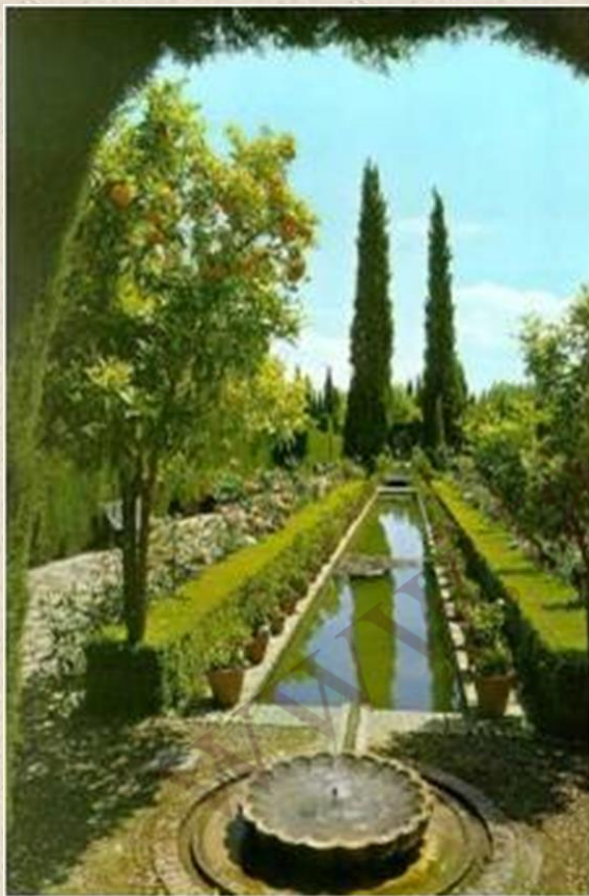
بالا: بولوار تفرجی «شانزه لیزه» با دو ردیف درخت کاری مانند چهارباغ اصفهان البته با فضا سازی متفاوت و پایین: «خیابان اپرا» پاریس قرن ۱۹.

خیابان یا عنصر ساختاری طرح باغ ایرانی عامل تکرار الگو

خیابان زیرساخت ثابت طرح باغ سازگاری ایرانی در اقلیم و جغرافیاگون است

سرزمین‌هایی که فرهنگ ایرانی و تعامل با طبیعت به آن‌ها راه یافته است.

تاج محل در هندوستان و خانه - باغی در در آندلس
(اسپانیا)

جمع‌بندی

عناصر شاخص باغ ایرانی که نحوه حضورشان در باغ به نشانه تعامل ایرانی با طبیعت قابل تفسیر است.

- **ایوان یا نظرگاه:** که اوج معماری بنا در باغ است، ایوان یک فضای نیمه‌باز در کاخ یا کوشک که رابطه بیرون و درون را در معماری به طرز شاخصی برقرار می‌کند. ایوان فضایی است که گویی منظر را آرج می‌نهد.
- **نمایش آب:** آب عامل وجودی باغ و تعیین کننده کلیات فرمال و در عین حال عنصر زیباشناختی باغ ایرانی است. حضور آب در باغ ایرانی، یا صورت استخری آینه‌گون و ثابت دارد که علاوه بر زیبایی انعکاس‌ها در آن، مخزن آب باغ نیز هست و یا به صورت محور آب جاری در میانه یا دوسوی خیابان باغ، بیانی از پویایی منظر است. فواره‌ها و آبشده‌ها نوعی دیگر از حال و هوای حرکت و نمایش زیبایی‌ها و ایجاد رطوبت و بو و نسیم مطبوع را برقرار می‌کنند.
- **نمایش گیاه:** گیاه عنصر اصلی هر باغی است که با آب زنده‌است. در باغ ایرانی گیاهان مثمر و گلها و ریاحین حضوری چند وجهی دارند: زیبایی شناختی و به کار انداختن حواس پنجگانه، بهره‌وری اقتصادی، معنوی و عبرت انگیزی.
- **هندسه و طرح:** هندسه و طرح باغ‌ها در فرهنگ‌های مختلف نمودی از جهان بینی و معرفت‌شناسی هر فرهنگ است. هندسه و طرح بنیادین باغ ایرانی را در این زمینه می‌توان به تفصیل بیان کرد. این هندسه بینادین پیش از آنکه لزوماً مبتنی بر طرح چهاربخشی (انطور که خیلی‌ها بیان کرده‌اند) باشد مبتنی بر نظام محوری حرکت آب است، یعنی ساختار طرح مبتنی بر محور و حرکت طولی است.
- **نمایش حرکت و مسیر «خیابان»:** خیابان عنصر اصلی تماشا در باغ ایرانی در راستای محور نظرگاه و عرصه نمایش عناصر پویا و در حرکت باغ است که ضمن حرکت مخاطب موضوع تماشا است.
- **کرت‌ها:** عرصه اصلی تولیدات باغ با هدف بهره‌وری است اما چشم‌انداز زیبای آن‌ها در چهار فصل هم همواره مد نظر زیباشناختی ایرانی بوده است. هندسه کرت‌ها در یک نظام شطرنجی تابع محور خیابان به مثابه محور تقارن طرح است. خیابان ساختار هندسی، فضایی و نظام آبیاری باغ ایرانی را شکل می‌دهد. و راه‌هایی به کرت‌ها دارد که امکان دسترسی و بهره‌مندی از میوه‌ها و نمایشای زیبایی‌های کرت‌ها را در چهار فصل فراهم می‌کنند.

منظرپردازی و باغ سازک در جهان اسلام

باغ سازی ایران

پایان بخش دوم

www.tarikhomemari.ir